

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни «Профілактика вторинних відхилень»

ТЕМА 12 «НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДНА З ФОРМ УЧІННЯ»

План лекцій:

1. Навчання і розвиток
2. Піраміда навчання.
3. Психогігієна навчання.

Література

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчукта ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
2. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
3. Компанець Н.М., Луценко І.В. Навчально-методичний посібник «Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ». Київ, 2018. 66 с.
4. Никоненко Ю.П. Клінічна психологія : навч. посібник. Київ : КНТ, 2016. 369 с.

Додаткова:

1. Воронова Н. А. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів. *Початкова школа*. 2007. № 3. С. 5-6.
2. Прохоренко Л. Психокорекція мотивації дітей із когнітивними порушеннями. *Особлива дитина: навчання і виховання*. № 2.91. 2019. С. 75-85.
3. Самойлова І. В. Формування мотивації навчання дітей молодшого шкільного віку. *Міжнародні челпанівські психолого-педагогічні читання*. № 18. 2016. С.126-132.
4. Шайда Н., Алексеева В. Особливості мотиваційної готовності до школи дітей з порушенням психічного розвитку та норми. URL : https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/gnvp/gnvp_46.pdf#page=297

1. Основні підходи до проблеми співвідношення навчання і розвитку.

Для сучасної школи питання про співвідношення навчання і розвитку має першочергове значення, зумовлене трьома чинниками:

1. Ми прагнемо до всебічного розвитку особистості й не можемо задовольнитись формуванням людей, які володіють лише знаннями і вміннями.
2. Другим чинником є темпи розвитку науки, швидке збагачення знань, за якими школа не встигає, — адже неможливо необмежено збільшувати період навчання. А тому необхідно дати засоби для самостійної і безперервної самоосвіти. Серед цих засобів основним є готовність до серйозної розумової діяльності.
3. Тривалий час віковим особливостям приписували роль незмінного та непереборного фактора. Якби вікові особливості були настільки нединамічні, то це б означало, що ніяке навчання не в змозі подолати обмежені самою природою можливості того чи іншого віку. Виявлення співвідношення навчання і розвитку і означало спробу відповісти на запитання, чи можна навчанням зняти уявлювану обмеженість вікових можливостей та розширити ці можливості й досягти більшої- раннього розвитку, ніж прийнято було вважати. [1]

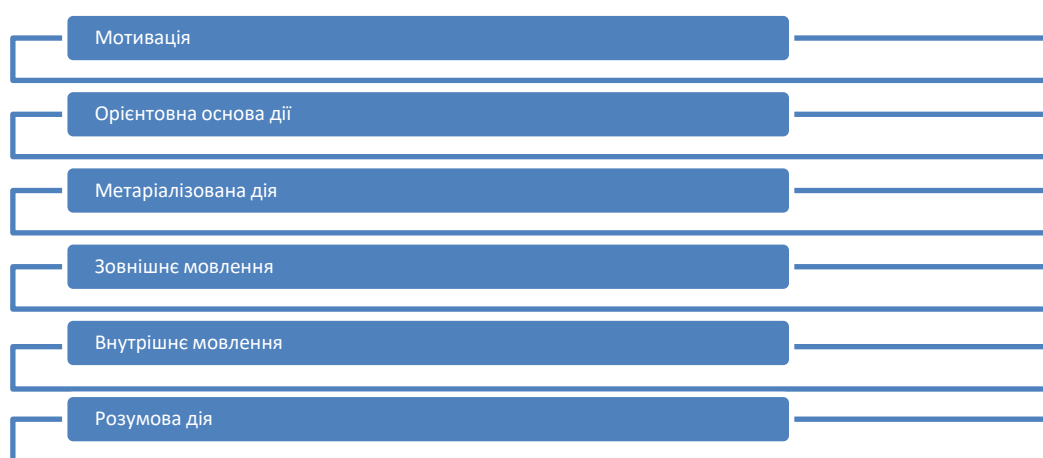
У багатьох дослідженнях (П. Гальперін, Д. Ельконін, В. Давидов та ін.) отримано дані, які свідчать, що включення в зміст навчання спеціальних засобів призводить до принципових змін тих стадій інтелектуального розвитку, які вважались абсолютними і незмінними. Так знімається «феномен Піаже», те ж відноситься і до формування логічних операцій. За Піаже ці операції розвиваються лише до 11 — 12 років. Однак, якщо вводити спеціальні засоби їх виконання, вони виявляються доступними вже в дошкільному віці. Наприклад, коли дітей 6—7 років навчали використовувати зразок-еталон для об'єднання предметів за певною ознакою, то це суттєво змінювало у дітей механізми і стадії розвитку операцій *класифікації*. Отримані в дослідженнях дані говорять про те, що діти молодшого шкільного, а інколи ; і дошкільного віку, можуть засвоїти науковий зміст навчаль- і них предметів. *Оволодіння науковими знаннями обумовлює кардинальну перебудову мислення дітей.*

Знання, що відповідають певному предмету науки, характеризується складною структурою, яка включає особливі завдання, об'єкти і операції. Необхідно, щоб діти засвоювали нові операції в їх специфічних функціях, тобто в зв'язку з тією діяльністю, засобом виконання якої є дана операція. Наприклад, арифметичні дії вводяться як засіб вирішення арифметичних задач. Сукупність операцій, які необхідні для виконання певної задачі, і складають спосіб рішення задачі.

І.І. Ільясов відмічає **три основні характеристики учбової діяльності учнів**. Вони полягають у тому, що діяльність спеціально спрямована на оволодіння навчальним матеріалом та розв'язання задач навчального характеру, в ній засвоюються загальні способи дій та наукові поняття, на основі сформованих загальних способів дій відбувається розв'язування задач. Учбова діяльність повинна відповідати пізнавальним потребам, вона вдосконалюється сама та надає досконалості самому суб'єктові. Якість цієї діяльності залежить від дій суб'єкта.

Як специфічний вид діяльності, вона має суспільний характер та відбувається у відповідних установах (школах, вищих навчальних закладах). Учбова діяльність здійснюється суб'єктом. Вона є активною діяльністю. Має свій предмет. Здійснюється цілеспрямовано та свідомо.

Теорія поетапного формування розумової дії (П. Гальперін)

На першому етапі відбувається *формування мотиваційної основи дії*, закладається ставлення суб'єкта до цілей і завдань майбутнього дії, до змісту матеріалу, наміченого для засвоєння. Мотиваційної основи дії в концепції надається важливе значення; мотиви дії визначають як змістовні, так і динамічні аспекти його засвоєння.

Вироблення *орієнтовної основи дії* становить головне завдання і зміст другого етапу. Орієнтовна основа дії являє собою систему вказівок на те, як виконати нову дію. При цьому самої дії в учня немає - йому треба ще навчитися.

Третій етап - формування дії в матеріальній (матеріалізованій) формі. Спочатку нова дія успішно формується тільки в його зовнішній формі: дію з самими речами або їх зображення (схеми, креслення, макети, моделі, записи тощо). Суб'єкт здійснює орієнтування та виконання освоюваного дії з опорою на зовні представлені компоненти схеми орієнтовної основи дії.

Зміст четвертого етапу становить перенесення дії в *план гучної мови* без опори на предмети. Мова стає самостійним носієм всього процесу: і завдання, і дії. Мовна форма дії виробляється за допомогою виконання дії вголос - общезначимой і зрозумілою іншим формі. У процесі навчання

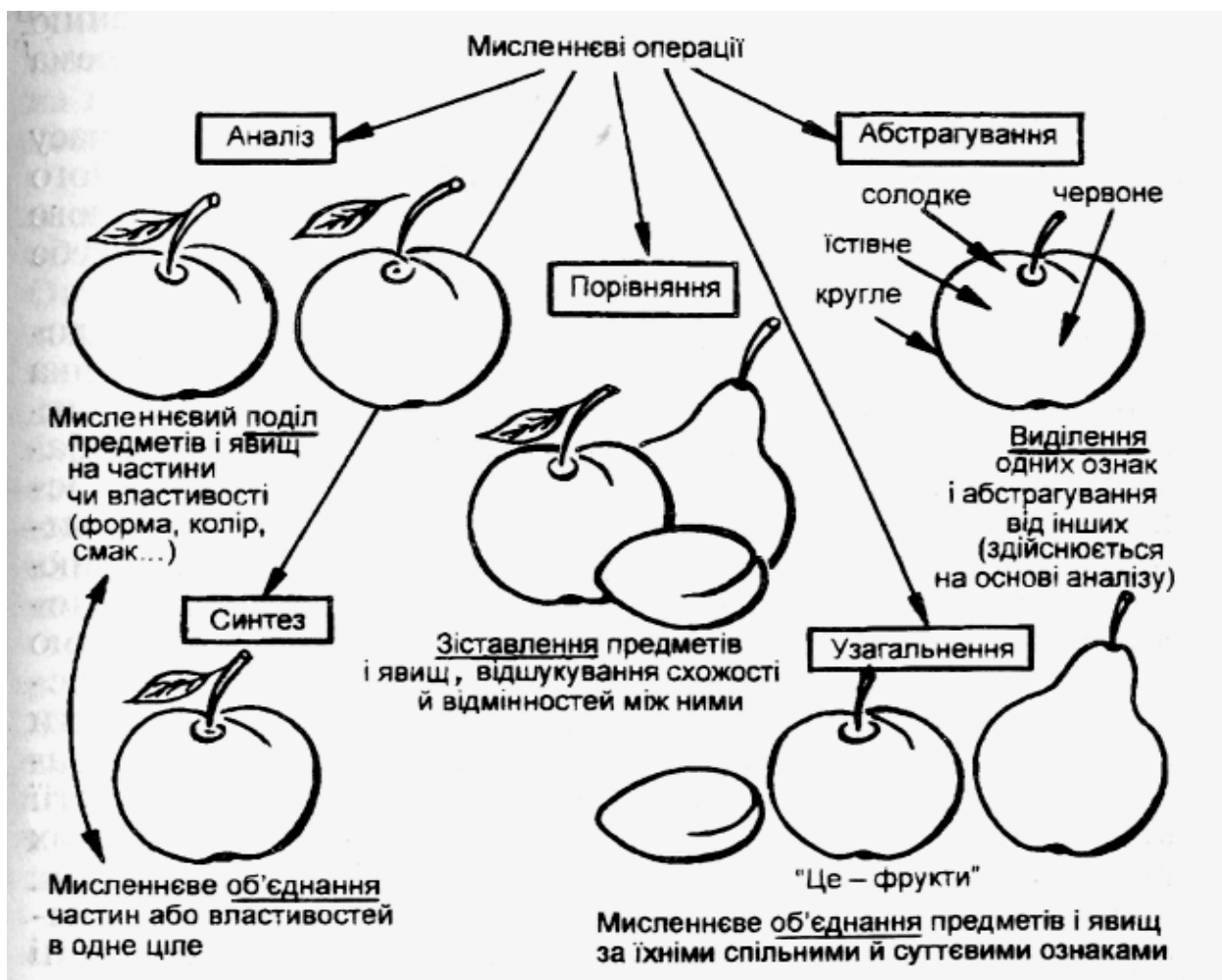
мовному дії учень змушений орієнтуватися не тільки на його предметний зміст, але і на його словесне вираження.

На п'ятому етапі (формування дії у зовнішньому мовленні "про себе") відбувається перенесення громкоречевої дії у *внутрішній план*, обговорювання дії "про себе". Мова зовнішня починає перетворюватися у внутрішню мову. Стає дію залишається зовнішнім лише в незначній кількості ключових моментів, за якими здійснюється як зовнішній, так і внутрішній контроль.

Шостий етап - це перенесення дії у власне *розумовий, внутрішній план індивідуальної свідомості*. Розумовий дію здійснюється з предметним змістом у формі образів або понять без участі розгорнутої промови. Дія, що минув вищеописані перетворення, набуває вигляду безпосереднього розсуду вирішення проблемної ситуації.

Особливе місце в концепції поетапного формування розумових дій займає вчення про *орієнтовний основи дії* (ООД). ООД складається на етапі, коли учень ще не приступає до виконання завдання. Тим самим якість майбутнього дії (поняття) в значній мірі визначається в самому початку навчання характером виробленої його орієнтовної основи.

Мисленнєві операції за С.Л. Рубінштейном

2. Піраміда навчання.

Розвиток будь-якої дитини, формування усіх її навичок і умінь відбувається у певній закономірності. Розглянемо піраміду навчання (Taylor & Trott, 1991, модифікована в 1992 році Williams M. & Shellenberger S. [9], (див. рис. 2.1)) у зв'язку з порушеннями розвитку, які впливають на успішність навчання.

наявність навичок уваги, координації рука-тіло і око-рухового контролю, знаходиться на рівні перцептивно-моторного розвитку.

Завдання розрізняти геометричні фігури – знаходиться на рівні сенсомоторного розвитку, оскільки для цього необхідно сприймати і аналізувати

зорову вхідну інформацію.

Що потрібно для того, щоб дитина розрізняла букви? Це завдання знаходиться на рівні пізнавальних здібностей. Для нього необхідний сформований

перцептивно-моторний розвиток і мають бути певні когнітивні можливості.

Знання цифр також знаходяться у цьому ж місці піраміди навчання.

Рис. 2.1. Проекція порушень розвитку дітей на піраміду навчання

Рис. 2.2. Проекція навичок і видів діяльності дітей на піраміду навчання

3. Психогігієна навчання.

Правильна система навчання забезпечує гармонійний розвиток особистості. Дефекти навчання також можуть сприяти формуванню аномальних рис характеру дітей.

Дуже відповідальним моментом для дитини є перший шкільний рік. Тут вона вперше зустрічається з новими вимогами, незвичним режимом дня і новими обов'язками. Легше адаптуються до школи діти, що відвідували підготовчу групу в дитячому садку, чим так звані "домашні" діти. Правильно підготувати дитину до школи – завдання не з легких. Велику допомогу батькам в цьому можуть надати дитячі лікарі і клінічні психологи дитячих йол іклінік. Знаючи індивідуальні особливості дітей, вони можуть дати батькам конкретної дитини відповідні рекомендації.

Найважливіша умова збереження здоров'я полягає в адекватності вимог, що пред'являються учневі, його індивідуальним можливостям, мірі зрілості його нервової системи. На жаль, ця обставина не завжди належним чином враховується вчителями і батьками. Втома після учбових занять цілком природня, але важливо щоб вона не виходила за допустимі межі і не приймала хворобливого характеру.

Передчасній втомі сприяють тривала одноманітність, однотипність матеріалу, що вивчається. Це особливо важливо враховувати при формуванні розкладу уроків у самих молодших школярів. Шкільний лікар і психолог повинні контролювати цей процес, стежити за тим, аби розклад передбачував необхідне переключення з одного виду діяльності на інший. Здвоєні уроки (підряд два уроки по одному предмету) стомлюють учнів значно більше, чим звичайні. При побудові конкретного уроку необхідно також пам'ятати, що кількість нової інформації повинна до кінця уроку зменшуватися.

Оскільки учбові заняття завжди викликають ту або іншу ступінь втоми, надзвичайне значення має правильна організація відпочинку учнів під час шкільних змін і після уроків. Режим дня для школяра вкрай необхідний: для домашніх занять, читання, розваг, перебування на свіжому повітрі, спортивних ігор і так далі, має бути передбачений певний час. Додаткові заняття в позаурочний час (заняття в музичній, спортивній школах, вивчення іноземних мов і тому подібне) можуть призвести до перевантаження і сприяти перевтомленню дітей. Відносно позашкільних занять батькам і вихователям необхідно слідкувати за гігієнічними нормами і не допускати перевантажень з метою досягнення зовнішнього ефекту.

Особливу значущість дотримання загальногігієнічних і спеціальних психогігієнічних норм набуває для молоді, що поєднує працю з навчанням в середніх і вищих учбових закладах. Ця категорія тих молодих людей, що працюють і одночасно навчаються, користується певними пільгами: додатковими оплачуваними відпустками, вихідними днями і так далі. Учбові програми і розклад занять на заочних відділеннях технікумів і інститутів повинні складатися з врахуванням трудового навантаження студентів. Розробка і реалізація відповідних програм психогігієнічної підготовки, в яку включені питання гігієни праці на промислових підприємствах, аналіз причин і засобів профілактики перевтоми та неврозів, набувають особливої важливості для молодих людей, що поєднують працю і навчання.